

Introduction: These are a small collection of stories and texts that were written by Shettima Bukar Abba and Tijani El-Miskin, in 1974 during the time of their studies at Ahmadu Bello University in Zaria, Nigeria. They were submitted to the Kanuri Language Research Center of the Center for the Study of Nigerian Languages of Bayero University Kano, based in Maiduguri. The documents were presented to Research Fellow, Prof. John Hutchison. They were word processed by Muktar Goni Hassan, Maiduguri-based Kanuri language researcher.

29 JULY 1974

KUSOTO BALLAMABE

Shettima Bukar Abba

29 July 1974

Wu kusoto Ballamabedə ku kawu mewuma sətəna. Ballama diyelnzəlan bozəna cirnzəye shiga raccin kawu leccinro. Wu ye lenngin duwo fawoko. Fuskanyi lamngin duwo kəngayam isə wuga bəlanden mazai wono. Daji lenge Ballamaro wu bəlandero lengin. Wuga kamunyiye dapsənyiga waltəkin. Ballamaye “abi nankaro nyiga dapjin?” Dalilnzədə kamunyi zauro wuga ranzəna, wudə range shiga ranginba, shiga rangiya wuga kwaro wajin. Wuga wajindəro, wuga ranjinma ngalwo wo.

Karewanyi koron lamngin duwo kam laa ngawonyi lejin fangoko. Fərəmgotəkannya sawanyi tussəna turuyende laa fuwunyilan coi daata. Wu-a shi-a lefatəyennya “ndara lenəmin” sə wuga ciworo. “Bəlandero lengin”. Ngərəgənzəlan mangulo sutuluwu rejin duwo shiga curukonnya, “Abiro renəmin” nge shiga cuworəko. “Nyiro kashiro yikke zawal bəlanəmbe gonəmin” wono, kude wuma rengen nge muwoke rengen shiro retadə cokko. Wuga cuworo “rangnəm tilonəm lenəmin” sə. “Aa rangin” nge wu-a shi-a alakəlewatiye zawal bəlandebe guwoko. Ci bəla Ballamabedən kam laa napcin curuko, kuru shiga rukkin ngai duwo cizə dawono. Nanzəro lewokonnya shiga kam bəlandebero asuwoko. Wuga ngodozə shiro kalimonzə rəkkaiye. Karewanzədə ngəwu gənyi, wu tilonyimaye range rəgnin. Amma shidə dunonzə gana raksə tilonzən rəkcinba.

Sa wu zairodə kalimo findiso fyakkəso tilonyi rəgngin ye bəla Ballamabe adəro iskin ye waltəkin ye. “Nyi ndaran ciyam” shiga cuworukonnya “Bəlanden cuwoko kasuwuro argəmnyi ladoro yakkin”. “Cinəmiya abi anəmro zəyero yadəmin?” “Cingiya awowa ngəwu yuwukin”. “Wuma durya fuwube adəlan zəyenyi yuwukin”. “Wu yero martəne jenyi shawa yuwe bəlaro yade amma, wande namnəmi”. “Alaye sədiya namginba”. Daji lenge zəyenyi-a jenyinzə-aso yuwuke bəlandero kadiko.

Fuwu fanyibeladən ngəlaro təryerəna “ndube?” nge kamunyi cuworuko. “Sawanəm Bamabedə nyiro suwudə lewono”. “Ngəla zauro”. Ballamaye nyiga lefazəna. Wuma ca bali iskin duwo wuga bowozai sanadəro ku kadiko.

BAA DURTU
the late Tijani El-Miskin
31 July 1974

Baa Durtu fajar kamgononnyama fawono. Cizə diyirjinna tangatənnnyama wasamjinna kuluwunzə nashibe kəla karawinzə salabedən gozə səmu sakanzə cinnalan gozə ngawudiro dəriwono. Namusəzə, tanjizə, datənzə tamoza falam kuluwunzəbe indidə mukkonzə wofilan səta sakanzə mukko tullan rozə balaanzə fat, fat..fat.. shinnaro woloramnzəro lewono. Nguzə sakandə gənwono. Shiye ngəlaro tasaa, sasaptəgə bismillaizə njolwono. Woloramnzə bone-wanebe harrata yaye sədi gaden gadero sədənaden wolowono. Suro njimro gayinben warawi wolojinlan bibinzəro hapsəgənədə waltə dawu mukkonzəbero zəpciwo. Kalidəma Shuwabe laa shiro bibinzən kalkalro zakkannya shi caman da mintuadə ngamzə warawidəye bibinzəga kozənaro walwono – shiwal dunyabe shiga ngamzəgə.

Salizə, maduwanzə tamoza zuwulu karaptə badiwono. Madə Gambomi adə tadanə fal fuwu-a ngawo-ason gade ba. Ndumaye shiro kənzambi təmazəgənyi kuru Ya Gambo kamunzə tilo firdə ye amidanzəman Madəma maajinzəwo ye gajinzəwo ye sokko kərmaa kəlanzən disoadə kolle duwo. Loktunzə kənzambibe kozəna. Dawu zuwulu karapcinben dinamə faraktə badiwono Ya Gambo ye bələmnzə kələgəa səwudə lewono.

Ya Gambo njimdəro walgatəso Durtunəm zuwulu karapcin. Ya Gamboye ‘Ya kwama, lennəminba nyi? wono. Karəgə wuataaro ‘ndu nyiro lenngin gulzə, kam leccin adə wa kəndəganzə wo sa karam’ sanna.

Ya Gamboye “haa gəle, cinna lenginman təgəndoma təgəndəmbadəro gənya. Kuru lengin iskindəma ye fanəmi ai’. Kam cinna lejinso, lejin ishinsoro wa təgəndəkin. Nyiga rukində kərmaa mana ngəwunəm kwa nyiramdənnya kudəm?’.

Baa Durtu fato jirebero buronzə karəngzəna ye shiye nozəna ye. Sədi Mongunobe ngaman sawurma shigai bawo. Sawur lardədəbe samma ranjinna karga kuru nduma shiga rakcinma fəlanzənyi. Mananəmiya ‘yuwukin ladəkin adəson nduso rangin shin wonya, kam cizə dazə ngənəptəmadə ruiyowoye’ shin. Kuru suli yayero, ‘kafiyanyi adəlan wu namnginna, kamanyi namjinna samma awo wuga zəksəna ba. Luwayaro angal. Ngənəptəro angal’ shin.

Sambiso shi alangoro ngawua. Koronzə lapcin, kalimonzə rəkinman lezə kasuwu zəwu ishiya reta riwanzəbema zəwinba. Maləmwaro cin. Awo lapsə kasuwuro səkkiya, kayiwanzə kareye rejingai yaye, səladə dajin.

Awo Baa Durtuga zəksənədə, dunonzə ye dazəna - cidiman cijinna mukko sutse sədi raccinna duwo cijin, ngulondonzəsoma namjingai cijinna. Duno sawurbe ye fanzən luwo sərəanyi, tadanə tilo longdəma ye səlwai. Kəngal tambənaman fəskanzə cizə duwan lamjinba. Shi ye shi kasuwun duwo kəngalsoma tambin, anyiye sawurnzəga dunoazəgəna. Karəgən anyi zəain duwo ngamdə səro harwono.

Baa Durtu cizə kazəmunzəso səmu caman korowanə dian lapsana lezə najiwo. Diwal Yerwabe kaduwono. Lenəm karewa sawurbe jili jili kudəm Mongunolan ladoro majin. Kamunzəro kungəna magəla ci, kamunzəye ‘Ala kurshuye nzaadə’ sə culuwo. Adəga Yerwaro letə nyatənə indi. Kasuwuwa gana ganasoro səmbarəna.

Dunya baltezə kausutə majingai Durtu korolan lapsa fannzəro bodoiwa laa sandi yakkəye cawudo. Təmanzadən tunu surobe shiga zawallan bakso ada. Kamso sasaptana shiye sandiga lawalawarjində tussənyi kəlanzədə shiti kəmburomdəro diyirzə koljiwo. Buruwu adə, buruwu adə fato ngason gowada.

Am wurawa maza nagədəro shiga kasalza karero sakkə lawurro shitəro sasadə shitəraada. - - -

Kawu Baa Durtu bazəna woso biya bəladən awo laa bagairo ndusoye fanjin. Aramiwanzə samma karəgənza zaata.

Saagaibe ngawon biya bəladə samma awo laaye sandiro Baa Durtu majiwo. Sawurwu kəryedəbe samma səlwaiwa. Karewa bəladəro ngəwuro təwudinbadəro bəladə layatainna sambiso kasharwu.

Kawu fal Bəlama bəladəbe-a am gade-a dəgəm saryerə shawariro namkada. Burwoman Bəlama Konto njumenzə kate ngulondonzə bəlan-a fəletərambe-aro səkkəna duwo am sapta dawono. Cizə sandiro manajiwo shimmben yaloyaloro: ‘wudə mana ngəwulan nandiga shiwalnginba. Ngaltəma Baa Durtu maitu Ala kattinzə kambairo sədəye mana laa falro gulsənədə kugairo kəlanyiro isənyi. Kamsodə wono, bongonza fal mbejiga kəladən jabba-a arasan-a sərwə-a miaro isə

kojinman sakkono gənyiga taksa sasainba wono. Bongoda madanno waljiya mbusshinnya wono. Wande yim Baa Durtuan shima abiso bəla adəro sawurzə səwudin faida kəlandobero. Nandiga ganamaro faida jama mewubero abima sawurnuwo nandi sawurwu yaye kuduwwa. Ku kərmaa shi baro bəla nga basartain. Kaliyidə kolkolbema sunonəmmaga nyiga nzəwinba. Baredə bəranəm mbulimi yaye barenəmbaga kənaa konəmba. Bəla adə ngaman kam banoa ye ba sunoa ye ba Baa Durtu gənyiga. Ku bazəna njinzə fal kalkal Ala shiga ramazə - kuren anyi taksə kolwono. Dəbdoro buwonzakənyi. Adəma kawulinyi wo. Fajarra wo.

MAYAWA-A MATA FĒRĒM-A

the late Tijani El-Miskin

Maləmwaso, gauso kurwun mayawa-a mata fəṛəm-abe nozəna sai fanyiyenadə zaumaro tussəna. Ndu-a nduana-aso kurwun mata badijiya na maləmbero lezənyi yaye gau kəska kəlīma kadujin. Kamuwasodə zaumaro kwangasoga kazəyi awowa jili adəben kozanasa nduso manajin.

Awo ruwonjinma adə awo zaumaro kasudua linta. sədiya ganya ngurondeben ande-a sawawandesə-a namnyiyena duwo gau laa kamzəna kojīn duwo sena bowogaiye. Kadinnya shiga ciworukko, shiro woko ‘ngo wu adə tambukəna ku saanyi findin lukko uwunma kozəna arakkənro duzəyin. Suro saa uwu kozənaladən uwuro fero kəlayakkəro karawoko uwusoro wuro gowum karasəbe ngənajaa. Awonyi adə awo dəkkinma nongənyi. Wu ye zamande kərmabe kəlamanyi samma fero gozai rukkin Alayesə zawar laa yaye nonəmma mbejiga gulle təminzanzə jike wuro.

Gauye mananyi adə fangannya wuro labuddamaro nayin kurwunzə mbeji, timinzanzə səle fal kulong. Wuye shiro səlega yikki, daji kəskanzə jambartanzəlān coksə sutuluwu wuro martəne ngəlaro kawulinyi fane kawu kurwun adə nyiro faidajindəro lene (a) katti zawa degərambe ngalte suno wangara zawanyi cokne (b) kasuwu musulum duwu gagə suluyin amma surodən kashi zurzanyiye katti cōkkəgəne c) Bəladewu Dikwa-a Mafa-abe ngalte shiyelnzə kantaye cigərənyiye kundəli sammaso kəlle tuskane gəwurne shilan kasaltəmiya ferobima nyiga wajinba.

Abba gau lamarnəm adə zaumaro wuro kurwowu. Gade butu nonəmma mbeji sətaina shidə zauro curumma ngo fal butu bər fane, lene kwanga rashidi saanzə fidewua yangenzə ngaltema kariyi fəzənyi mane fandəmiya isəm kurwun adə dimiya yangedəga zanəm fato awa ferobero lenəmiya nyiga wazainba. Ngawo wuro awonzə adə gulzəgənableladən jamaso gau adəbe lamarzə adə raktə tədin. Shettima Wushel! ‘Naam’?

BORNO-A AM LARDĒ BORNOBE-A

the late Tijani El-Miskin

Saa duwugai kozənaladən lardəwa ngəwu suro sudan futebeladən mbeji. Lardəwa anyibe laanzadə shima, Bagərmigai Wadaigai, Dafurgai, Kanəm-Bornogai wo. Lardəwa anyi sammaso kudəroga nəmbərninza kuredəgairo mbauzəna. Dafur-a, Wadai-a lardə Bagərmi-adə gaya cotmaro zawa nəmbərnibeladən suluwu saksa yisa bəladəya gana laaro walzana. Borno-a Kanəm-a ye yekta lardə runza runzaro walgada. Ku suronzaladən na Bornodəro roawo ba. Adə nankadəro Bornodə kwamiyaye korkori sadəbeladən shiro lardə kurawo ba.

Borno suro kərye Nigeriabe yala ngədiladən karga. Bəla kura Bornobe Maiduguri shima kərye yala ngədibebe bəlan kura wo. Adə nankadəro shiga bərni kəryelan bowozain.

Borno kəlanzadə suro Nigeriabən na duwo shiro nasaranna ‘savanna’ sai ladən. Karaa shi savanna adə alamaramnzadə kəskaso kura kura ba, mbejimasodə ye kamanzaa katenza cintə. Nasha adə-a lardə kulimidə-a zaumaro gade gade. Lardə kulimibedəga zaumaro kəska samma na fallan kəkəllata. Futu kəskean kam raksə katenzan kojinsə ba. Amma suro lardə Bornobən kajimso, kəskawa sənana alamanga kaaskigaiso, kalurgaiso, nganawangaiso ngəwu mbeji. Kəskawa kura kurasodə ye laanzadə kuwaso, tamsuwuso, sumsumsongai. kəskawa anyi ngəwunza nguduro kəmarra.

Bornobe sədinzadə zauro baraa. Awo kattinzən tənātəna ngəwu nji ngəlaro sawandinga taidazə səkkın. Nasha laan kattidə zaumaro sələm ye kaulua ye tabsawangai. Nasha anyi shiro ‘Fərgi’ gulzai. Musuwaso, Bulwallaanaso, Mere kime samma fərgiladən barezain. fərgibe missaldə sədi Dikwabeso Martebesolan turui nashawa laa Bornobe zaumaro cesa, adə nankadəro shilan koljiso, argəmso sanatin. Dalilnzə sandi zaumaro na cesalan wuratə saraana.

Lardə Bornobedə nji samibelan səlarənyi nashawa gade Nigeriabengairo. Alabeman kəntagə dewu jangro, dewu adəbeman, kəntagə badiyarambe-a tomotərambe-asə njinzadə zaumaro kəske. Nji ngəwu suro kəntagə Julai-a Agusbe-alan təfandin. Suro saa ngawobe kozənaladən (1972, 1973) kunduro taidazə Bornoga mbauzəna, adə nankaro lardəro fəram karawo. Banna ngəwu

faram adāye dabba-a kam-asoro suwudāna. Amma nji saa 1974-bedā Ala baraa sakkā.

Nji badijiyama, alamaram nāmngawube kuru baditin, kajim kəliso ndarason lita badizai saadən ndaraso kururo zaumaro shawa. Kajim kəli tāməs ndarason turin. saadəlan karəgə ndubeso kəji nyama nāngəlibe badizəna nankaro.

Njidə ngəwujinnosoro kasam amusə kəji sa adəlan fantin. Saadə shiro nāngəli gulzai kuru saadəro sa kəjiwo suro lardə Bornobelan wudəga nongənyi.

Sa adəlan ndu-a ndu-anaso baremaro wolwonoga cidanzəa, laa kulo barezai, laa ciwazai laa budu baksai. Kam cidanzə kəskəzənama suwa kal kajiri kal kulonzə dəritaro lejin.

Ngawo kəntagə dewubeladən kajim kəli adāye baro waljin. Amso leza cidanza gade sadin kawu nāngəli gade yishinro. Am laa cida kasube sadin, laa bəji satandin. Ndu yaye awo sədə kəlanzə rojannama sədin.

Bigəla zaumaro kafuwu - (ngəwuro tusshinba) amma kausu zau, adə nankadəro sa adəlan nduma fomta sərəgənyi bunejiya nduso diyalan bərət fiyata tussai kausu zau, adə nankadəro sa adəlan nduma fomta alama suro Dicembagailadən kasam gana gana hamta yikko badizəna. Bantəgəne bərbər suwudin amma zaumaro amusu. Saadə shima sa duwo shiro binəm sai duwo. Nduso sa adəlan na zəməzəm majin. Adə nankaro sa adəlan zauro tajirwa kannube ngəwu. Binəmdə bigəlaro tushinno alamanga kəntagə yakkəgai yero dəgai. December, January februariro.

Kəntagə Marisgailadən suluwin, amma bantəgənedə kwamiyaye gana gana mbeji. Amma nāmamusunzə badiarambedəgai sətənyi. Wajiya woson kaudoaro waljin sa adəlan ‘be’ ci sakkəna. ‘Be’ladən zaumaro kausu zau ye kaudoa ye bigəlamaga kausu zau-a kaudo zau-a ndison kozəna. Saadəlan tamtam abibema kamye fanjinba. Nagədəro abiso kəla kamman saluwin. Be fuwunzədə shima nāngəliwo - adə nankadəro sa karəgə kəjibe. Lardə Bornobelan nāngəli-a, bigəla-a, binəm-a, be-a samma loktənza yekkata.

Am Bornobesodə ngəwunzaso musələmwā. Suronzan Kanuriro ngəwuwo ba. Kanuridə ci yakkəro finəmiya ci indiga kozənağaidə suro mai-mbauji

Bornobelan kasharwu. Ci fal karəngagaidə suro mai-mbauji Dikwabelan kasharwu. Jiliwa gadeso ye mbeji, amma suronzan Shiwaga lintaro ngəwuwo ba. Bəla shiwawa lintaro kam lewonoga letəgəram shiwawabe gadetənza asujinba. Shiwasodə Kanuriga tilo gənyi gulngo, amma katenzan nəmkam tawaaro kəndəga ye mbeji. Adəye səkkə harma nyiyasoma kate Kanuri-a Shiwa-abe zaumaro ngəwulan Kanuriwa təfandin. Bəlawə kura kura Nigeriabe sammason Kunuriwa təfandin. Kanuriwa diyalan dasawunaso adə ngəwunzaso rumiyama sandiga asunəmin futu kəskean, dalinzadə kwamison adanza jessanyi. Suro Nigeriabən Kanuri zaumaro nowata kəla adanzaro citsaaben.

lardəwa Chadbeso, Camarubeso Nigerbeso sammason Kanuri gana gənyi dasawu.

Təlam Kanuri təlambimaga isa kəltanyi Nigerialan amma samunzəgəna təlam duwo yala chadbe-a Dafur, anəm gədi Sudanbe-aladən manatindəga samunzəna. Amsoye manazana adawa Kanuribe ngəwuso, adawa laa lardə Sudanbega samunzəna gada.

Awo gapsənaso alamanga adagai, kəndəgaram Kanuriwabegaidə suro kakkadə duwo Adawa Kanuribe fuwun ruwotə tamotinladən suluwin.

BABA KOLO

the late Tijani El-Miskin

Baba Kolo wanzamaye kəlanzə retaso kənzəna duwo retadə kəmjınben Kalli, maajinzə isə wono “Baba cinna kasalarambedə kullengəna diya” wono. Ba Mainanzən lejin. “Nyi Kalliso anyi sa laajiya (sa laaro waljiya) manazaiya fantadə yaye fanyen? Afuno ye gənyi nonyiye, dulindeso ye Afuno gənyiiga manasainba, Suwana!” sə karəgənzən managa zəmgono. Kəlanzə kəmza dawononyya “Bishmillai” sə cizə diwal fatobe kaduwono, ngawo shishi kos wanzamadəbero kolzəgənen. Fannzə botku (batawu) mashidibe kalla. Shoro cinnabe kattibea amma, surodən njim kamuwanzə yakkəbeso bongo. Shoronzadə kattibe.

Cinna shoronzəbedən Ya Walu kamunzə kura yimdəa cinzadəye caman karawi gana laaga ferzəna. Tajiwunzə muskonna isə səram səram fatoro gagə kowo kəratsə cinna shoronzəben kəla karawidəben namgono.

Kəngal nzukkuroworo awo gana gənyiiga ba. Ya Walu kwanzə kowo kəratsənadə fanzəna, sakan kwanzəbedəro nji guwom kuradən tapsəgə saadə fuwu kwanzəben ngurumngurumzə kwanzəga shim dewu kəlzaiaro gənawono. Lejində kwanzəye “Walu” gannya “Zanna” wono. “ku masanandedə gana barraaro yikke, Konto Fannami ishin” wono.